

Mladá veda

Young Science

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 1, ročník 11., vydané v marci 2023

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Prichádza jar. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

Mgr. Jakub Köry, PhD. (School of Mathematics & Statistics, University of Glasgow, Glasgow)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

HISTÓRIA ŠPANIELSKEJ EMIGRÁCIE

HISTORY OF SPANISH EMIGRATION

Matúš Karaš¹

Autor pôsobí ako externý doktorand na vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Vo svojom výskume sa venuje problematike európskej migrácie.

Author is an external doctoral student at the faculty of University of Security management in Košice. In his research he deals with the issue of European migration.

Abstract

Until recently, Spain was a country with an emigrant tradition. Today's Spain would not be able to imagine without this long chain of success and suffering left behind by millions of compatriots who have embarked on new journeys for a better future, fleeing hunger, lack of opportunities or injustice. With the arrival of the Spaniards on the American continent, a key path opened up for the Spaniards, who were looking for new soil for cultivation, new jobs and many desires to achieve greater wealth and social progress. Without denying that economic causes were a determining factor in leaving the country of origin, the existence of 'migration chains' meant the direction and periodicalisation of migration. We do not know how many Spaniards have left their country as a result of the calls of relatives and friends, but we do know that these chains have been very important in the areas of greatest migration.

Key words: Spain, economic causes, American continent, migration chains

Abstrakt

Španielsko bolo donedávna krajinou s emigrantskou tradíciou. Dnešné Španielsko by si nebolo možné predstaviť bez tejto dlhej reťazce úspechu a utrpenia, ktorú za sebou zanechali milióny krajanov, ktorí sa vydali na nové cesty za lepšou budúcnosťou, pričom utkali pred hladom, nedostatkom príležitostí či nespravodlivosťou. S príchodom Španielov na americký kontinent sa otvorila kľúčová cesta pre Španielov, ktorí hľadali novú pôdu na obrábanie, nové pracovné miesta a veľa túžob, ako dosiahnuť väčšie bohatstvo a spoločenský pokrok. Bez toho, aby sa popieralo, že ekonomické príčiny boli určujúcim faktorom pri odchode z rodnej krajiny, existencia „migračných reťazcov“ znamenala smer a periodizáciu migrácií. Nevieme, koľko Španielov opustilo svoju zem v dôsledku volania príbuzných a priateľov, ale vieme, že tieto reťazce boli veľmi dôležité v oblastiach najväčšieho migračného toku.

Kľúčové slová: Španielsko, ekonomické príčiny, americký kontinent, migračné reťazce

¹ Adresa pracoviska: Ing. Matúš Karaš, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťová 1, 040 01 Košice, Slovenská republika
Email: matuskaras34@gmail.com

Úvod

V mnohých prípadoch emigrácia pokračuje, ale z dôvodov, ktoré nie sú striktne ekonomické, ako je zjednotenie rodín, zvyky, alebo samotná migračná kultúra. Milióny ľudí sa v priebehu piatich storočí presťahovali do Ameriky, v rôznych fázach, z rôznych dôvodov a s nerovnakou intenzitou, čím sa vytvorili veľmi hlboké medzikontinentálne väzby ekonomické, obchodné, rodinné, kultúrne, ktoré pretrvávajú dodnes a budú pretrvávať dlho.

V tejto večnej okružnej ceste, typickej pre migráciu zo šesťdesiatych rokov minulého storočia, však hospodárske a sociálne ťažkosti krajín Latinskej Ameriky spôsobili obrat v tomto procese a zvrátili znamenie migračného prúdu. Európa sa od tohto momentu stala cieľom emigrácie. Spočiatku sa definícia emigranta spájala s typom lístka, s ktorým osoba cestovala.

Z histórie migrácií Španielska

Španieli sa plne podieľali na masívnom prisťahovalectve Európanov do Ameriky v 19. storočí a na začiatku 20. storočia. V rokoch 1846 až 1932 takmer päť miliónov Španielov odišlo do Ameriky, väčšinou do Južnej Ameriky vo všeobecnosti a najmä do Argentíny a Brazílie. Len Británia, Taliansko, Rakúsko-Uhorsko a Nemecko mali viac emigrantov. Značný počet Španielov sa prisťahoval aj do Alžírsku a Francúzska.

Vzor španielskej emigrácie sa zmenil po druhej svetovej vojne. Kontinentálna Európa, najmä Francúzsko, Západné Nemecko a Švajčiarsko vytlačili Latinskú Ameriku ako obľúbenú destináciu španielskych emigrantov. V rokoch 1962 až 1976 takmer dva milióny Španielov, najmä z Andalúzie a Galície, odišlo do iných európskych krajín. Počnúc 80. rokmi 20. storočia, ako sa však španielska ekonomika zlepšovala, dochádzalo len k veľmi malému počtu trvalej emigrácie zo Španielska. V skutočnosti došlo k obratu v migračných tokoch, pretože viac ako 20 000 španielskych občanov, mnohí z nich na dôchodku, sa každý rok vrátilo z iných európskych krajín. Tento trend sa opäť obrátil na začiatku 21. storočia, keď sa španielska ekonomika zhoršila a do roku 2012 miera nezamestnanosti presiahla 25 percent. Viac ako polovica Španielov mladších ako 25 rokov si nedokázala nájsť prácu a čerství absolventi vysokých škôl čoraz častejšie hľadali príležitosti v zahraničí.

Počet emigrantov bol malý počtom ľudí, ktorí sa pohybujú v rámci samotného Španielska. Takmer 10 miliónov Španielov sa od začiatku 70. do polovice 90. rokov presťahovalo z jednej provincie do druhej, čo výrazne ovplyvnilo rozloženie obyvateľstva v krajine. Až do polovice 70. rokov väčšina vnútorných migrantov odchádzala z vidieckych oblastí a hľadala si prácu v priemysle vo väčších mestách, najmä v Madride a Barcelone a v Baskicku a Valencii. Počas 80. rokov 20. storočia úpadok tradičných priemyselných odvetví Španielska podnietil spätnú migráciu do menej industrializovaných provincií. V 90. rokoch boli stredobodom migrácie stredne veľké mestá (s 10 000 až 50 000 obyvateľmi), regióny so silným sektorom služieb a okraje veľkých a stredných metropolitných oblastí.

Počas prvej polovice 20. storočia žila väčšina Španielov na dedinách, alebo v mestách s menej ako 10 000 obyvateľmi, no na začiatku 21. storočia žili viac ako tri štvrtiny obyvateľstva v mestských oblastiach. Najintenzívnejší rast zaznamenala hĺstka najväčších miest: Madrid, Barcelona, Valencia, Sevilla, Zaragoza, Málaga a Murcia. Španielske mestá zaznamenali jedny z najvyšších hustôt obyvateľstva v západnom svete. Tento prudký rast

miest nastal s veľmi malým plánovaním a mnohí prisťahovalci do miest mohli nájsť bývanie len v lacno postavených bytových domoch v odlahých štvrtiach, ktorým chýbali primerané komunálne služby.

Bývalé Španielske kolónie Sveta

Španielsko malo kedysi po celom svete až 35 kolónií, z ktorých niektoré riadi dodnes. Oblasti, ktoré sú teraz americkými štátmi Kalifornia, Florida a Nové Mexiko, kde kedysi vládlo Španielsko, a dodnes o tom držia dôkazy prostredníctvom miestnych názvov a miestnej architektúry. Mexiko spolu s krajinami Strednej Ameriky a Južnej Ameriky boli kedysi španielskymi kolóniami a svoju nezávislosť získali v rôznych obdobiach histórie. Rovnako ako iné supervel'mocné národy v histórii, Španieli kedysi cestovali po oceánoch a hľadali krajiny, ktoré by okupovali a kontrolovali v mene bohatstva, prosperity a svetovej nadvlády. Koloniálna sila rozširovala svoju moc po celom svete, počnúc plavbou Kristófa Kolumba do Ameriky v roku 1492. Od tejto doby až do začiatku 19. storočia tento národ držal kolónie v Európe, Amerike, Ázii a Afrike. Boli to geografické lokality s bohatými prírodnými zdrojmi a strategickými prístavmi na obľúbených obchodných cestách.

Do dnešného dňa má Španielsko stále územia v zahraničí na miestach ako Ceuta a Melilla v severnej Afrike, ale mnohé z jeho predchádzajúcich kolónií boli stratené v historických vojnách. V skutočnosti Španielsko vlastnilo 35 kolónií v rôznych obdobiach histórie, pričom svoju moc presadzovalo tak široko, že sa nazývalo „impérium, nad ktorým slnko nikdy nezapadá“, čo je výraz, ktorý sa začal používať aj v súvislosti s Veľkou Britániou.

Mnohé z bývalých španielskych kolónií dodnes používajú španielčinu ako oficiálny jazyk s množstvom rôznych španielskych dialektov, ktorými sa hovorí po celom svete, ale neplatí to o všetkých bývalých kolóniách. Jamajka, Filipíny, Belize a Trinidad a Tobago sú bývalé kolónie, kde španielčina nie je úradným jazykom.

Mexiko je teraz prosperujúcou krajinou v Severnej Amerike s vlastnou kultúrou, kuchyňou, hudbou. Národ bol kedysi ovládaný domorodými skupinami vrátane Mayov, Aztékov v rôznych obdobiach histórie pred príchodom Kolumba na kontinent. To sa skončilo, keď Hernán Cortés, španielsky dobyvateľ, dobyl Aztécku ríšu v roku 1521 a pripísal si Mexiko za Španielsko.

Španielska emigrácia v Mexiku je dlhodobá. Hoci je cítiť prítomnosť domorodých kultúr, ľudia hovoria španielsky ako dominantným jazykom a väčšina z nich teraz prijala európske náboženstvo katolicizmus. Španielska architektúra je tiež rozšírená po celej krajine. Španielska kultúra a kultúra domorodého obyvateľstva v tejto oblasti sa preplietli do pevného zväzku.

Predtým, ako Spojené štáty osídlili Briti, boli mnohé časti vrátane Kalifornie, Floridy a Nového Mexika kedysi okupované Španielskom. Prvými Európanmi, ktorí prišli do Kalifornie po tom, čo tam domorodí Američania boli už tisíce rokov, bol Juan Rodriguez Cabrillo a jeho posádka. Táto skupina dorazila do zálivu San Diego 28. septembra 1542 a pomenovala krajinu „Alta California“. Prvá trvalá európska osada vznikla až o viac ako dvesto rokov neskôr. V roku 1769 Španielsko vytvorilo Presidio v San Diegu. Toto riadenie

však netrvalo dlho. V roku 1821 Mexiko získalo nezávislosť od Španielska a Alta California už nebola španielskou kolóniou, ale stala sa mexickou provinciou.

V tomto čase začali rančeri a lovci zaplňať toto nové územie. V júni 1846 vypukol konflikt, keď sa americkí osadníci rozhodli obsadiť Sonoma Plaza a vztýčiť medvediu vlajku. Vyhlásili to za Kalifornskú republiku, čím začali vzburu pod vlajkou medveďa. O pár rokov neskôr v roku 1848 bolo v Kalifornii objavené zlato a Američania sa ponáhľali, aby si ho nárokovali. V roku 1850 sa Kalifornia stala štátom USA.

Španielsko kolonizovalo Filipíny koncom 15. storočia. Táto kolonizácia trvala tristo rokov až do roku 1898, kedy filipínski rebeli spolu s americkými jednotkami bojovali proti Španielom a vyhlásili Filipíny za nezávislý národ. Táto sloboda netrvala dlho a Američania prevzali moc, potajomky anektovali Filipíny, zatiaľ čo vymýšľali mierovú zmluvu so Španielskom. Filipíny získali nezávislosť od USA v roku 1946 a teraz sú suverénnym štátom.

História je plná honby za mocou a bohatstvom. Španielsko spolu s Portugalskom, Francúzskom, Holandskou republikou a Anglickom rozšírilo svoju dominanciu a kultúru po celom svete cestovaním po mori v období modernej západnej kolonizácie. Účinky vplyvu Španielska možno dnes vidieť na celom svete v architektúre, kultúre a ľuďoch, ktorí žijú v jeho bývalých kolóniách. Mexiko, Kalifornia a Filipíny sú len niekoľkými príkladmi, keďže Španielsko hojne kolonizovalo väčšinu Ameriky a časti Afriky a Európy. Pri návšteve Strednej a Južnej Ameriky je ľahké vidieť, aký silný bol kultúrny vplyv Španielska. Stovky rokov po ich vláde je prítomnosť Španielov stále cítiť na celom svete.

PORADIE	BÝVALÉ ŠPANIELSKÉ KOLÓNIE	ROK NEZÁVISLOSTI OD ŠPANIELSKA
1	Argentína	1818
2	Belgicko	1714 (do roku 1831 zostalo súčasťou Holandska)
3	Belize	1981
4	Bolívia	1809
5	Kalifornia (Spojené štáty americké)	1846 (stala sa územím USA, potom štátom v roku 1850)
6	Čile	1826
7	Kolumbia	1810
8	Kostarika	1821
9	Kuba	1895
10	Dominikánska republika	1795 (Následne do roku 1865 ovládané Francúzskom a Haiti)
11	Ekvádor	1820
12	El Salvador	1821
13	Rovníková Guinea	1968
14	Florida (Spojené štáty americké)	1821 (stal sa územím USA, potom štátom v roku 1845)
15	Guam (nezačlenené územie Spojených štátov amerických)	1898 (teraz neregistrované územie USA)
16	Guatemala	1821
17	Haiti	1804
18	Honduras	1838
19	Taliansko	1714
20	Jamajka	1707 (do roku 1962 sa stala britskou

		kolóniou)
21	Louisiana (Spojené štáty americké)	1800 (návrat do Francúzska, predaný do USA v roku 1803, štátnosť v roku 1912)
22	Luxembursko	1714
23	Mexiko	1821
24	Maroko	1956
25	Nikaragua	1821
26	Panama	1810 (oddelená od Kolumbie v roku 1903)
27	Uruguay	1811
28	Peru	1824
29	Portugalsko	1640
30	Portoriko (nezačlenené územie Spojených štátov amerických)	1898
31	Holandsko	1714
32	Filipíny	1898 (do roku 1946 sa stali územím USA)
33	Trinidad a Tobago	1962
34	Uruguaj	1825
35	Venezuela	1823

Tabuľka 1 - Bývalé Španielske Kolónie Sveta

Zdroj: FORMER SPANISH COLONIES OF THE WORLD [online]

Je zrejmé, že samotná španielska občianska vojna (1936 – 1939) vyvolala veľmi veľkú nútenú emigráciu, alebo exil, ktorý bol dôkladne študovaný. Je tiež zrejmé, že od roku 1945 sa v Španielsku začínajú pozorovať migračné pohyby, ktorých dôvod nemusí nevyhnutne spočívať len v politických dôvodoch nového frankistického štátu.

Španielsky inštitút emigrácie (IEE) vznikol zákonom z 17. júla 1956. Podstatný účel tohto inštitútu spočíval v tzv. organizácii imigračnej politiky vlády a pri vykonávaní ochrannej akcie v prospech Španielov, ktorí sa rozhodnú zaradiť si na živobytie za hranicami vlasti. Navrhlo sa preštudovať všetky problémy súvisiace so španielskou emigráciou, tak v rámci krajiny, ako aj s ohľadom na možnosti jej prijatia v zahraničí. Organizácia mala radiť vláde o opatreniach, ktoré sa majú prijať v otázkach migrácie. Táto organizácia nezabudla predložiť na zváženie vláde všeobecné technické zásady pre vznik medzinárodných dohôd o odchode Španielov z ich národa.

Španielsky inštitút pre emigráciu (IEE) musí organizovať a vykonávať kolektívne emigrácie a mimoriadne repatriácie; uľahčiť emigrantom získanie ekonomických prostriedkov, majetku a pracovných nástrojov; bezplatne poskytovať emigrantom potrebnú dokumentáciu na vyst'ahovanie a pomáhať im, kým sa neusídli v mieste určenia, a aj po ich usadení zabezpečiť dodržiavanie pracovných zmlúv a napokon zasahovať do všetkého, čo sa týka emigrácie, a to tak z objektívneho hľadiska jej štúdia, organizácie a riešenia ako aj zo subjektívneho hľadiska.

Uvedený orgán mal generálny a technický sekretariát, študijnú kanceláriu, centrálny register ponúk a dopytov na vyst'ahovanie a sekcie: centrálna pomoc, umiestnenie, informácie a riadenie; vzťahy a doprava; a delegovaný zásah a administratíva. Pri príprave a realizácii migračných plánov a programov IEE spolupracovala s Odborovou organizáciou Frankovho režimu na podporu dočasných migrácií a Španielskou katolíckou migračnou komisiou, pokiaľ ide o zlúčenie rodiny.

Španielska emigrácia do Európy

Koncom 70. rokov a po hospodárskej kríze, ktorá po roku 1973 úplne otriasla Európou, sa výrazne obmedzil vstup emigrantov z južných krajín do Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Od polovice 70. rokov sa tak státisíce španielskych robotníkov vrátila do svojich miest pôvodu, rovnako ako Taliani a Portugalci.

Medzi najvýznamnejšími migračnými tokmi španielskeho obyvateľstva v posledných dvoch desaťročiach prevažuje svojím objemom a spoločenským záujmom návrat španielskych emigrantov do Európy. V rokoch 1974 až 1997 sa podľa údajov z Ročenky migrácie z roku 1997 odhaduje migračný pohyb v Španielsku na 310 624 odchodov do Európy a 697 850 návratov, čo predstavuje v priemere 224 návratov na každých sto odchodov.

Španielska emigrácia do Ameriky

Od objavenia Ameriky bola migrácia Španielov do Ameriky stále spojená s kolonizáciou nových území a bola udržiavaná na pravidelnej báze. Koloniálna éra však nemala veľký význam z hľadiska migračných pohybov, ak ju porovnáme s emigráciou, ku ktorej došlo v 19. a 20. storočí.

V súlade s dynamikou niektorých európskych krajín sa Španielsko od konca 19. storočia do prvej tretiny 20. storočia stalo krajinou ekonomickej emigrácie. Obdobie najväčšieho blahobytu, ktoré Nicolás Sánchez Albornoz označil za „masovú emigráciu“, sa v zásade odohralo medzi rokmi 1880 a 1930. Ide o obdobie masovej emigrácie Španielov do Ameriky so sociálnym významom a demografickou váhou oveľa vyššou ako z koloniálnej éry. V tomto chronologickom období otvoril americký kontinent svoje brány príchodu imigrantov.

Štúdium migračných pohybov v tomto období ukazuje, že emancipácia nových latinskoamerických republík neznamovala úplný rozchod s metropolou a že navyše v tomto čase boli migračné toky naďalej pravidelné smerom k americkým majetkom.

Presný počet španielskych emigrantov, ktorí v tomto období odišli do Ameriky, je ťažké vypočítať vzhľadom na rozptýlenosť zdrojov, ale podľa rôznych autorov sa pohybuje medzi dvoma až štyrmi miliónmi ľudí. Nelegálna emigrácia, alebo úradmi nezúčtovaná emigrácia predstavovala podľa niektorých prepočtov takmer 20 %.

Z krajín latinskej Ameriky prijímajúcich španielskych pracovníkov, Argentína a Kuba dostávali najvyššie percento v nepretržitom toku, podporovanom rôznymi vládami a posilňované rodinnými sieťami. Hlavné lodné spoločnosti tej doby súvisiace s osobnou dopravou boli okrem iného Compañía Transatlántica, La Bandera Española, Pinillos, Izquierdo y Cía., Messageries Maritimes.

Veľká hospodárska kríza v 30. rokoch 20. storočia ukončí masovú emigráciu do Ameriky. V tomto čase prijímajúce krajiny obmedzili vstup nových imigrantov.

Po španielskej občianskej vojne sa však začala nová migračná vlna: exil. Mexiko pod vedením Lázara Cárdenasa privítalo a zachránilo z utečeneckých táborov vo Francúzsku pätnásť až dvadsaťtisíc španielskych republikánskych exulantov, čím sa stalo jednou z hlavných prijímajúcich krajín.

Obrazok 1 – Emigrantská loď, okolo roku 1915. Názov lode znie „Valencia“.
Zdroj: LA EMIGRACIÓN ESPAÑOLA EN EL MUNDO EN EL PERIODO
DE MIGRACIONES MASIVAS (1880 A 1930) [online]

Záver

Migračné procesy boli poznačené existenčnými krízami, alebo absenciou produktívneho modelu socioekonomického rozvoja. V tejto dobe sa súčasná španielska situácia veľmi nelíši od minulých čias.

Vývoj, ktorý Španielsko zažilo od transformácie – príchod demokracie a vstup Španielska do Európskeho hospodárskeho spoločenstva (Európskej únie) – znamenal veľkú zmenu v hospodárskej a sociálnej panoráme a podstatne spomalil španielsku emigráciu, ktorá sa zredukovala na veľmi špecifické zamestnanecké a sociálne profily: nadnárodní pracovníci, výskumní pracovníci, veriaci a tí, ktorí hľadajú nové obchodné, alebo osobné príležitosti, alebo nové skúsenosti. Znamenalo to dokonca kladné saldo výnosov v porovnaní s výstupnými bilanciami.

Kríza, ktorá nastala v roku 2008, ukázala, ako španielsky výrobný model reagoval na rýchly, ale veľmi nekonzistentný rast. Namiesto nasadenia výrobného systému podobného tomu v susedných krajinách bol zvolený konštrukčný systém. Keď udrela kríza, praskla takzvaná realitná bublina. Došlo tak k predĺženiu krízy, v ktorej sa Španielsko nachádza s vysokou nezamestnanosťou, nedostatkom podnikateľských kapacít, sociálnou neistotou a nekonečným množstvom aspektov, ktoré poznačili a naďalej poznajú španielsky sociálno-ekonomický kontext. Vzhľadom na nedostatok príležitostí hľadajú Španieli iné priestory pracovných príležitostí mimo svojich hraníc.

Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:

Dr.h.c. prof. Ing. Josef REITŠPÍŠ, CSc., DBA, MSc.

Použitá literatúra

1. MEMORIA ESPAÑOLA [online] dostupné z:
http://www.fundaciondirecta.org/Documentos/memoria_espanola_def.pdf
2. BRITANNICA [online] dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Spain/Castilian>
3. FORMER SPANISH COLONIES OF THE WORLD [online] dostupné z:
<https://www.worldatlas.com/articles/former-spanish-colonies.html>
4. AZCONA, José Manuel. Spanish political treatment of foreign emigration in the latest Franco period (1974-1977). *Estud. int. (Santiago, en línea)* [online]. 2015, vol.47, n.182 [citado 2023-02-03], pp.9-35. Disponible en: http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0719-37692015000300001&lng=es&nrm=iso. ISSN 0719-3769. <http://dx.doi.org/10.5354/0719-3769.2015.37882.37692015000300001> &script=sci_arttext&tlng=en
5. LA CORRIENTE MIGRATORIA DE RETORNO PROCEDENTE DE EUROPA A LA REGIÓN DE MURCIA [online] [cit. 8.09.2004]dostupné z:<https://revistas.um.es/geografia/article/view/47531>
6. MOVIMIENTOS MIGRATORIOS IBEROAMERICANOS [online] [cit.5.09.2011] dostupné z:
<http://pares.mcu.es/MovimientosMigratorios/staticContent.form?viewName=presentacion>
7. LA EMIGRACIÓN ESPAÑOLA EN EL MUNDO EN EL PERIODO DE MIGRACIONES MASIVAS (1880 A 1930) [online] dostupné z: <http://origenes.online/emigracion-espanola-periodo-migraciones-masivas-1880-1930/>

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189